

Borislav Mikulić, Tübingen

Figure »bitka« i njihovo značenje

Skica za jednu kritiku Heideggera

Ako smo i spremni prihvatiti sudove o Heideggeru kao najvećem misliocu ovog stoljeća, onda se, bili njegovi zagovaratelji ili kritičari, moramo suočiti s činjenicom da je on sigurno i najkontroverzniji mislilac našeg doba, čak ako i nije najveći. Ovaj puta nije riječ o sukobu njegove filozofije s njegovom političkom ili nekom drugom »praksom«, nego prije svega o najintimnijoj kontroverzi njegovog mišljenja. Naime, u pitanju je činjenica da su dvije osnovne teme njegovog mišljenja, pitanje o »bitku« i pitanje o »istini«, ostale neizrečenom tajnom. Na toj tajni se danas, kad posthumno izlaze daljnji svesci njegovih sabranih djela, dijeli interes za njegovu filozofiju, i to u rasponu od oduševljenja za to otkrivačačko mišljenje, preko skeptičkog opreza i kritičkih analiza do potpunog i netrpeljivog odbacivanja.¹ Mi ćemo u ovom radu pokušati u nekoliko koraka razložiti Heideggerovu ideju »bitka« da bismo se približili tajni njegovog mišljenja.

1.

Pokušaji da se pitanje o bitku i pitanje o istini pokažu kao jedno te isto pitanje, kao dva lica jednog te istog misaonog kompleksa, datiraju kod Heideggera još od doba **Bitka i vremena** (1927).² Upravo u tom prvom, i kako se općenito s pravom uzima, najznačajnijem Heideggerovu djelu, pitanje o bitku i istini javlja se formalno i sadržajno kao jedinstveno pitanje o »smislu« bitka. Riječ »smisao« za Heideggera u sebi sabire kako interes za bitak, shvaćen kao najintimnija stvar mišljenja, tako i za istinu, shvaćenu još kao put mišljenja ka samoj stvari. U pitanju za smisao bitka, a ne što je stvar-bitak, leži, kao što je poznato, Heideggerovo odstupanje od metafizičke tradicije, koja po Heideggeru počinje pitanjem »Što je biće?«. Postaviti pitanje »Što je bitak?«, znači za Heideggera previdjeti ontološku diferenciju na kojoj uostalom

1

O tipovima recepcije Heideggera usp. uvod u veliki članak Waltera Schulza »Über den philosophiegeschichtlichen Ort Martin Heideggers« u zborniku **Heidegger. Perspektiven zur Deutung seines Werkes** (hrsg. Otto Pöggeler), Königstein/Ts., 2. izd. 1984., str. 95–140

2

Ovdje citirano prema **Sein und Zeit**, 13. Aufl., Tübingen 1976 (ubuduće po navodom SuZ)

počiva sva povijest metafizičkog mišljenja, odnosno shvatiti bitak kao predmet ili temu mišljenja i izjednačiti ga s »bićem«, bilo ono shvaćeno kao pojedinačno ili kao »biće u cjelini«.³

Namjera i smisao Heideggerovog pitanja o »smislu bitka« pokazala se odmah konkretno na djelu: on je u SuZ čitavo razmatranje uveo u horizont čovjeka, jedinog bića koje nije samo u bitku nego se i »odnosi« spram bitka i na taj način konstituira svoj ontički status. »Ontička posebnost tubitka leži u tome da on **jest** ontološki«. (SuZ, 12) Taj odnos, po kojem rečeno biće jest oduvijek svoj bitak, Heidegger formulira terminološki kao »tubitak«. Pitanje o bitku tim zahvatom postaje pitanje o čovjeku (što je Husserl nazvao »antropologizmom«) i dalje se razvija kao dvostruko Heideggerovo pitanje.

U tome se već prepoznaje protejski lik Heideggerove filozofije koja će uvijek iznova i uvijek istovremeno pokazivati svoje »ontološko« i svoje drugo, »antropomorfno« lice. Međutim, odgovor na pitanje o smislu bitka u bitnom odnosu spram tubitka, što će ostati Heideggerova konstanta i prije i poslije takozvanog »obrata«, o čemu ćemo ovdje uglavnom govoriti, nije nigdje konačno dan, nego se svaki put tek nagovještava, bilo u analitici egzistencije (tzv. »hermeneutici vremenitosti«, SuZ, 38), bilo u izlaganju »mijena bitka« kao »povijesti istine«.⁴

Ovakva indirektna eksplikacija pitanja o bitku preko izlaganja povijesti istine predstavlja Heideggerovo dosljedno zaobilazanje nužde da se suoči sa onim što imenuje riječju »bitak«. Pitanje o bitku kao da izbjegava konačni upit. Tako će Heidegger već prije dovršenja **Bitka i vremena** odustati od vremena kao slučenog odgovora na pitanje o smislu bitka, i paradoksalno, u izbjegavanju susreta s bitkom pokušati iskazati bitak sam. Preciznije još, s obratom od **Bitka i vremena** prestat će govor o smislu bitka i započeti govor samog bitka. Izraz »iskazivanje bitka« time postaje dvoznačan i zavodljiv. Pitanje o smislu bitka s time obraća u govor istine bitka. Ovi opsjenarski genitivi posesivni izazvat će pomutnju u uobičajenom načinu mišljenja i interpretacije historije istine, koja traje i poslije Heideggerove smrti, a da se on, kako se čini, nije osjetio značajnije pogođenim.⁵

Ova »pomutnja padeža«, čiji je Heidegger nevini krivac, značajna je koliko za konstituciju njegovog mišljenja i jezika toliko i za svaku interpretaciju Heideggera. Nemogućnost da se nađe jednosmislen ili čak i približan odgovor na njegova »pitanja« izgleda uvjetovana nuždom da se uđe u kut njegovog mišljenja i govora, što onda najčešće rezultira gubitkom vlastitog interpretacijskog integriteta, odnosno kontaminacijom najvećeg broja interpretacija, ne samo apologetskih nego i kritičkih, Heideggerovim jezikom i načinom mišljenja. No, mogućnost da se barem održi distanca prema toj privlačnoj sili leži možda u zadatku da se izmjeri kut Heideggerova mišljenja. »Intentio recta«, o kojoj govori Adorno kao husserlijanskoj legitimaciji Heideggerova »mišljenja same stvari«, pokazuje se, bez obzira na to što u njoj djelomično leži objašnjenje za Heideggerov pathos »prvotnosti«, kao »intentio obliqua« time što se dovodi u pitanje ne samo bitak nego i mišljenje. Heidegger tu u stvari ponavlja, doduše tipično usporenom gestom smirenog mudraca, Nietzscheov strasni pathos »istine«, koja se nas mora ticati da bi uopće bila istina, i to u tolikoj mjeri da sebi podređuje i mišljenje i jezik dajući im formu.⁶

Međutim, Heideggerove najvažnije interpretacije iz povijesti filozofije kao da pokazuju da on tu »izvornu« supripadnost bitka, mi-

šljenja i jezika rezervira samo za sebe uskraćujući je čak i svojim izabranicima. Tako J. Derrida, kojeg se među novim francuskim filozofima može smatrati najvećim heideggerijancem, pokazuje konflikt koji Heidegger izaziva ulazeći u neku vrstu »predtekstualnog« čitanja budući da se ne upušta u čitanje mišljenja upisanog u konfiguraciju teksta, i na taj način, dosljedno svojoj paušalnoj kritici cjelokupne povijesti filozofskog mišljenja, propušta da iskoristi aporetički karakter kako Aristotelovih, tako Hegelovih i Nietzscheovih izvođenja.⁷ Bez mogućnosti da to pokažemo na ovom mjestu, bilježimo da je taj isti Heideggerov postupak očit i na njegovoj interpretaciji Heraklita, svojevrsnom svjedočanstvu Heideggerova »pada« bez, obzira na to što su njegova minuciozna i nada sve provokativna tumačenja Heraklita u pojedinim člancima i čitavim predavanjima, primjer egzegetске postupnosti i discipline, kojom se ne bi mogli pohvaliti ni filolozi.⁸

Heraklit, Nietzsche i Heidegger, tri mislioca na koje bi se s podjednakim pravom mogle primijeniti Derridaove riječi o novom tipu kritike metafizičke tradicije mišljenja putem rastakanja njezina jezika, usprkos tome ne čine jednu filozofsku stranku: Heideggerov pokušaj da legitimira svoju ideju prvotne filozofije nasuprot cij-

3

Misao o »zaboravu bitka« je podloga njegovog viđenja povijesti zapadnoevropske metafizike i istovremeno razlog njezine paušalnosti zbog čega se u tu tezu s ovim ili onim razlozima sumnja. U raspravu s Heideggerom oko Aristotelovog pitanja 'ti to on' ulazi npr. Horst Seidl tumačeći ga upravo kao pitanje o »bitku«, a ne o »biću«, kako Heidegger uzima. Usp. H. Seidl, »Zur Seinsfrage bei Aristoteles und Heidegger« u: *Zeitschrift für phil. Forschung*, 30/1976, str. 203—226.

4

»Mijenama bitka« kao »povijesti istine« posvećen je svezak predavanja držanih usred rata pod naslovom »Parmenides und Heraklit«, od čega je u naslovu 54. toma Gesamtausgabe zadržan samo »Parmenid« (Frankfurt/M. 1981). Odlučujući događaj u povijesti istine i njeno pretvaranje u historiju metafizike je za Heideggera »rimski prijevod« grčkog 'pseudos' kao 'falsum' kojim je za svu nadolazeću historiju ostao skriven smisao »skrivenosti-neskrivenosti« (lathon-alethes) onog što »Zapad« zove 'verum' koje je demarkaciona linija 'imperuma'. Usp. opširniji prikaz knjige u *THEORIA* 3—4, Bgd. 1984.

5

Najznačajnija i za Heideggera najobaveznija kritika bio je prigovor da grčka riječ za istinu 'aletheia' prvenstveno označava istinu govora, a ne »samootkrivanje« bitka. Tu kritiku je inicirao filološki front protiv Heideggera ali ju je jezično-analitičkim aparatom razvio E. Tugendhat. Heideggerova greška sastoji se po Tugendhatu u tome što je filozofsku istinu, nastojeći

ju transcendentalno fundirati, identificirao sa »otvorenošću« kao transcendentalnim omogućenjem istine iskaza. Usp. E. Tugendhat, *Wahrheitsbegriff bei Husserl und Heidegger*, Berlin/New York, 2. Aufl. 1970. Nacrt te kritike predstavlja članak »Heideggers Idee von Wahrheit« u već navedenom zborniku Otta Pöggelera (bilj. 1), str. 286—297. Usp. također zbornik *Wahrheitstheorien* (hrsg. G. Skirbekk), Frankfurt/M. 1980., str. 431—448. Heidegger je ignorirao tu kritiku složivši se prešutno da je 'aletheia' za filozofiju istina iskaza i emfatički naglašavao ono što u njoj nije filozofsko. Tako u kasnom spisu »Das Ende der Philosophie und die Aufgabe des Denkens« riječ 'aletheia' konačno i prevodi njemačkom riječju »Lichtung«, dok ju je ranije tako samo objašnjavao. Usp. *Zur Sache des Denkens*, 2. Aufl. 1976, str. 75

6

Usp. Heidegger: »Tubitak je biće koje se ne javlja samo unutar ostalog bića. Štoviše, on se ontički odlikuje time da je njemu kao biću u svom bitku stalo do bitka samog.« (SuZ, 12)

7

Usp. J. Derrida, »Ousia et gramme« u: *Marges de la philosophie*, Paris 1972, nadalje *De la grammatologie*, 1967. (Naše izdanje, *O gramatologiji*, Sarajevo, 1976., str. 28—29

8

Usp. M. Heidegger, *Heraklit*, Gesamtausgabe Bd. 55, Frankfurt/M., 1979. kao i članke »Logos (Heraklit, Fragment 50)« i »Aletheia (Heraklit, Fragment 16) u zbirci *Vorträge und Aufsätze*, 4. Aufl., Pfullingen, 1978.

